

ATTRAKTIVA STADSRUM

ANALYSERING OCH FÖRBÄTTRING AV NÅGRA OFFENTLIGA MÖTESPLATSER I ESKILSTUNA

Examensarbete, 20p
Programmet för Fysisk planering, 180p
Sektionen för teknokultur, humaniora och samhällsbyggnad
Blekinge Tekniska Högskola

© Heléne Hallberg, 2006
Attraktiva stadsrum –analysering och förbättring av
några offentliga mötesplatser i Eskilstuna
Handledare: Rolf Möller & Anita Larsson
Examinator: Anita Larsson
Grafisk form: Författaren
Arial, Garamond
Framsida: Bilder från Fröslunda centrum, Smörtorget & Sveaplan
Tryck: Universitetstryckeriet, Karlstads universitet, Karlstad

FÖRORD

Attraktiva stadsrum -analysering och förbättring av några offentliga mötesplatser i Eskilstuna är ett examensarbete för programmet för Fysisk planering vid Blekinge Tekniska Högskola som leder till teknologie magisterexamen inom Fysisk planering.

Rapporten behandlar två olika möjligheter att analysera offentliga mötesplatser, fallstudier på tre platser i Eskilstuna samt förslag på hur dessa skulle kunna förbättras utifrån resultatet av analyserna. Jag valde ämnet på grund av mitt intresse för stadens uppbyggnad samt hur den används och interagerar. Under arbetet har jag uppskattat möjligheten att under en längre tid kunna ägna mig åt en uppgift och få en djupare insikt i en nisch av fysisk planering. Men det har även fått mig att inse att det alltid går att gräva djupare.

Stort tack till Rolf Möller och Anita Larsson, mina handledare som hjälpt mig att komma framåt samt bistått med kritik och stöd under arbetet. Jag vill även tacka Eskilstuna kommun (och Frida Sjöblom som varit min kontakt på planavdelningen) som låtit mig komma till dem och som hjälpt mig med bakgrunds- och kartmaterial.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING

5

DEL 1 INTRODUKTION/BAKGRUND

INTRODUKTION

6

BAKGRUND

7

Analysmetoder

7

Offentliga platser

7

Offentliga platser i Eskilstuna kommun

7

Eskilstuna kommuns historia

8

Problemformulering/frågeställning

8

Syfte

8

Metod

9

DEL 2 ANALYSMETODER

ANALYSMETODER

10

Gordon Cullen

11

Jan Gehl

16

DEL 3 MÖTESPLATSERNA

OFFENTLIGA MÖTESPLATSER SOM ANALYSERATS

22

Fröslunda centrum

22

Smörtorget

24

Sveaplan

26

DEL 4 ANALYSER

ANALYSERNA

28

Cullens analysmetod, Fröslunda centrum

28

Cullens analysmetod, Smörtorget

36

Cullens analysmetod, Sveaplan

44

Slutsatser från Cullens analysmetod

50

Gehls analysmetod, Fröslunda centrum

52

Gehls analysmetod, Smörtorget

58

Gehls analysmetod, Sveaplan

62

Slutsatser Gehls analysmetod

65

DEL 5 RESULTAT

RESULTATEN, SKILLNADERNA OCH APPLICERBARHETEN 66

Cullens analysmetod

66

Gehls analysmetod

66

Skillnader mellan analysmetoderna

66

Överensstämmelser med analysmetoderna

67

Applicerbarheten

67

DEL 6 FÖRSLAG

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER FÖR FÖRBÄTTRING 68

Fröslunda centrum

68

Smörtorget

72

Sveaplan

76

KÄLLFÖRTECKNING

78

SAMMANFATTNING

Analysmetoderna jag använt mig av är Gordon Cullens och Jan Gehls. Cullens analysmetod baseras på den visuella upplevelsen av platsen, *seendet*, kroppens uppfattning av placeringen i förhållande till platsen, *platsen*, utformningen och detaljerna, *innehållet* samt *det funktionella budskapet*. Analysmetoden behandlar endast den fysiska miljön, upplevelsen av den och tar ingen hänsyn till andra aspekter så som läget, invånarna eller klimatet. Gehls analysmetod baseras på aktiviteterna i staden, hur platsen används samt vilka kontaktmöjligheter det finns. Det som analyseras är *aktiviteterna*, *rumsformen*, *möjligheter och hinder för kontakt* samt *skydd*, *komfort och njutning*.

Platserna i Eskilstuna som analyserades är Fröslunda centrum, Smörtorget och Sveaplan. De tre mötesplatserna är mycket olika gällande läge, utformning, användning och historia. Fröslunda centrum ligger cirka tre kilometer söder om Eskilstuna centrum. Området byggdes som en satellitstad under 50-talet och centrumet med det kringbyggda torget som skulle vara ett gemensamhetsforum. Smörtorget ligger centralt i staden och var från början en hamnplats längs med Eskilstunaån. Senare blev platsen park, torg och marknadsplats. Sveaplan ligger en kilometer öster om centrum och är en stor handelsetablering med stora parkeringsytor. Platsen var från början järnvägsområde, med en planändring på 1970-talet möjliggjordes den nuvarande markanvändningen.

Båda analysmetoderna genomfördes på alla tre platserna. Enligt Cullens analysmetod är Fröslunda centrum en attraktiv plats med stimulerande synintryck och positionering av kroppen men med brister i innehållet. Smörtorget brister i att fånga intresset från dem som passerar förbi platsen, platsen saknar starka element som skulle kunna bidra med starka sinnesförnimmelser eller dramatiska synförlopp. Platsen har dock stor kvalitetsnärahet till vatten, trygghetskänslan, materialen och grönskan. Sveaplans analysresultat var negativast av de tre platserna på grund av de monotona vyerna, negativa funktionella budskapen samt det bristfälliga innehållet. Gehls analysmetod gav detaljerade resultat som tydligt avgör vad som är positivt och negativt. Fröslunda centrum gästades av många besökare och många olika sorters aktiviteter tog plats, dock saknades förutsättningar för långvariga aktiviteter. Rumsformen är positiv ur kontaktsynpunkt medan detaljeringen på platsen är bristande. På Smörtorget ägde nästan endast nödvändiga aktiviteter rum. Platsen har många fina kvalitéer som läge, storlek, låga hastigheter, insyn och närheten till vatten men tyvärr är det mycket bullerstört, uppdelat i två delar samt att det fattas funktioner och möjligheter till aktiviteter. Sveaplan används nästan enbart för nödvändiga aktiviteter men även några få sociala och valbara aktiviteter iakttoogs. Rumsformen, materialen och utformningen är alla bidragande faktorer till att platsen saknar möjligheter för besökarna att njuta och aktiveras vilket leder till att platsen inte upplevs som attraktiv.

Det finns stora skillnader mellan de olika analysmetoderna. Cullens metod är friare och lämnar mer utrymme för personlig tolkning medan Gehls metod är mycket mer styrd med detaljerade punkter att följa. Gehls metod bekräftas även med aktiviteterna som försiggår på platsen eftersom de är parametrar på om platsen är attraktiv. Skillnad är även att Gehls analysmetod är baserad på att observera besökarna och undersöka vilka möjligheter att skapa kontakt platsen erbjuder medan Cullens analysmetod är baserad på upplevelsen av att vara på platsen

och vad platsen framkallar för känslor och tar inte alls upp invånarna eller livet i staden. Analysmetoderna motsäger även varandra på vissa punkter, enligt Gehls metod så är nivåskillnader, väggar och hinder hämmande för möjligheter att få kontakt med andra besökare på platsen, men enligt Cullen så kan en nivåskillnad, vägg eller hinder göra att en intressant och stimulerande vy skapas. Det finns även likheter med analysmetoderna som analyserandet av innehållet och detaljerna. Både Cullen och Gehl tar upp faktorer som skala, stil, inredningen och material utan att närmare styra hur analyseringen av detta ska genomföras.

Trots Analysmetodernas olika utformning och inriktning är resultaten angående den nuvarande utformningen samma när det gäller en inbördes värdering av attraktiviteten av platserna. Fröslunda centrum är den mest kvalitativa och attraktiva platsen av de tre, Smörtorget hamnar i mitten samt att Sveaplan är den plats som har flest brister. Gällande platsernas potential att förbättras och bli attraktivare enligt analysresultaten så har Fröslunda centrum nästan uppnått det platsen har möjlighet att göra i befintlig utformning och bör endast kompletteras med små åtgärder för att få fler besökare som stannar på platsen. Smörtorget å andra sidan visar stora möjligheter att bli attraktivare och platsen skulle kunna bli mycket attraktiv om kvaliteterna framhävs. Sveaplan har enligt analysresultaten mycket små utsikter att kunna bli en attraktiv plats på grund av de stora bristerna och avsaknaden av kvalitéer

Förslagen till förbättringar för platserna består av två steg för Fröslunda centrum och Smörtorget. Ett första steg som innebär mindre förändringar och ett andra steg med större förändringar. Förslaget för Fröslunda centrum syftar till att bibehålla och lyfta fram den unika karaktären samt inbjuda till vistelse på platsen. Förslaget för Smörtorget siktar på att framhäva kvaliteterna, främst vattenkontakten, samt att minska bullret. Detta genom att helt ifrånga platsens nuvarande splittrade struktur och utformning samt dela in platsen i nya ytor för torghandel, uteserveringar, gång- och cykelväg som möjliggör snabb passering, vattenkontakt och en yta för att njuta. Förslaget för Sveaplan innebär en tillfällig lösning som inte innebär några större förändringar utan mindre åtgärder som syftar till att göra platsen säkrare och mer lättframkomlig i väntan på att marken tas i anspråk för en helt ny etablering eller en annan lämpligare markanvändning.

INTRODUKTION

Offentliga platser i stadsmiljön bidrar till en livligare och mer levande stad. En livlig stad med människor som vistas i utomhusmiljöerna bidrar till social översikt av stadens aktiviteter och en trygghetskänsla för dess invånare. För att invånarna ska vilja vistas i stadens rum krävs att de offentliga platserna är attraktiva och inbjuder till aktiviteter och rekreation. Jag kommer därför att analysera några olika offentliga mötesplatser i Eskilstuna med två olika analysmetoder för att se vilka förbättringar som är möjliga.

Rapporten är uppdelad i sex delar: introduktion/bakgrund, analysmetoder, mötesplatserna, analys, resultat samt förslag.

DEL 1
INTRODUKTION/BAKGRUND

BAKGRUND

Analysmetoder

För att analysera stadens uppbyggnad och innehåll finns många olika teorier och metoder. Olika teorier grundar sig på olika faktorer som bland annat invånarnas uppfattning om staden, stadsbyggnadshistoria, kopplingar, aktiviteter, stadens mönster och utformning, estetik, eller det visuella intrycket. Mängden av olika analysmetoder gör att det är viktigt att välja en som är passande för ändamålet.

Offentliga platser

Offentliga mötesplatser kan främst delas in i ickefysiska och fysiska. Med ickefysiska menas till exempel mötesplatser på Internet, i politiken och andra sorters forum. Med fysiska mötesplatser menas platser som man kan gå till för att träffas eller vara. Fysiska mötesplatser, offentliga rum i staden, är alla tillgängliga platser som inte är privata, till exempel gator, torg, parker och bibliotek.

Offentliga platser i Eskilstuna kommun

Ett av Eskilstuna kommuns mål med översiktsplanen, antagen av Kommunfullmäktige 26 maj 2005, är att ”kommunen värnar befintliga mötesplatser (till exempel förortstorg, köpcentra, stadsbibliotek och samlingslokaler) för alla åldersgrupper och skapa nya där mötesplatser saknas”. Kommunen vill göra detta genom underhåll och förbättring av de allmänna platserna utifrån en bristanalys. Kommunen konstaterar dock att en sådan bristanalys saknas i *Genomförandeprogram för miljöanpassad samhällsplanering* (2005a, s. 22) och har ingen tidsplan för när en sådan ska upprättas.

I de dokument som kommunen har, till exempel översiktsplanen, fördjupningar av översiktsplanen och program, finns inget skrivet om de offentliga platserna med undantag för ett mål om försköning av befintliga torgytor i centrum, de ”gröna” offentliga platserna (parkerna) och de offentliga platserna i stadsdelen Nyfors som har ett program för hur stadsdelen ska upprustas och förnyas. Kommunen tar inte heller upp aspekter som kommersialiseringen av offentliga platser, exempelvis reklam som finns överallt i samhället. Försäljningskampanjer och reklam bidrar till sexualisering av det offentliga rummet på grund av stereotypa och kategoriserande budskap som sänds ut om könsroller. En motreaktion är Reclaim the Street som grundades i London och är en protest mot privatisering, ökad trafik i städerna, kommersialiseringen samt kapitalism. Reclaim the streets grundtanke är att yttra sig som en gatufest där invånarna bokstavligen går ut på gatorna och utnyttjar/ockuperar dem för att visa att de offentliga platserna tillhör invånarna.

Bilden ovan visar ett exempel på offentlig mötesplats, ett torg

Bilden nedan visar ett exempel på offentlig mötesplats, en park

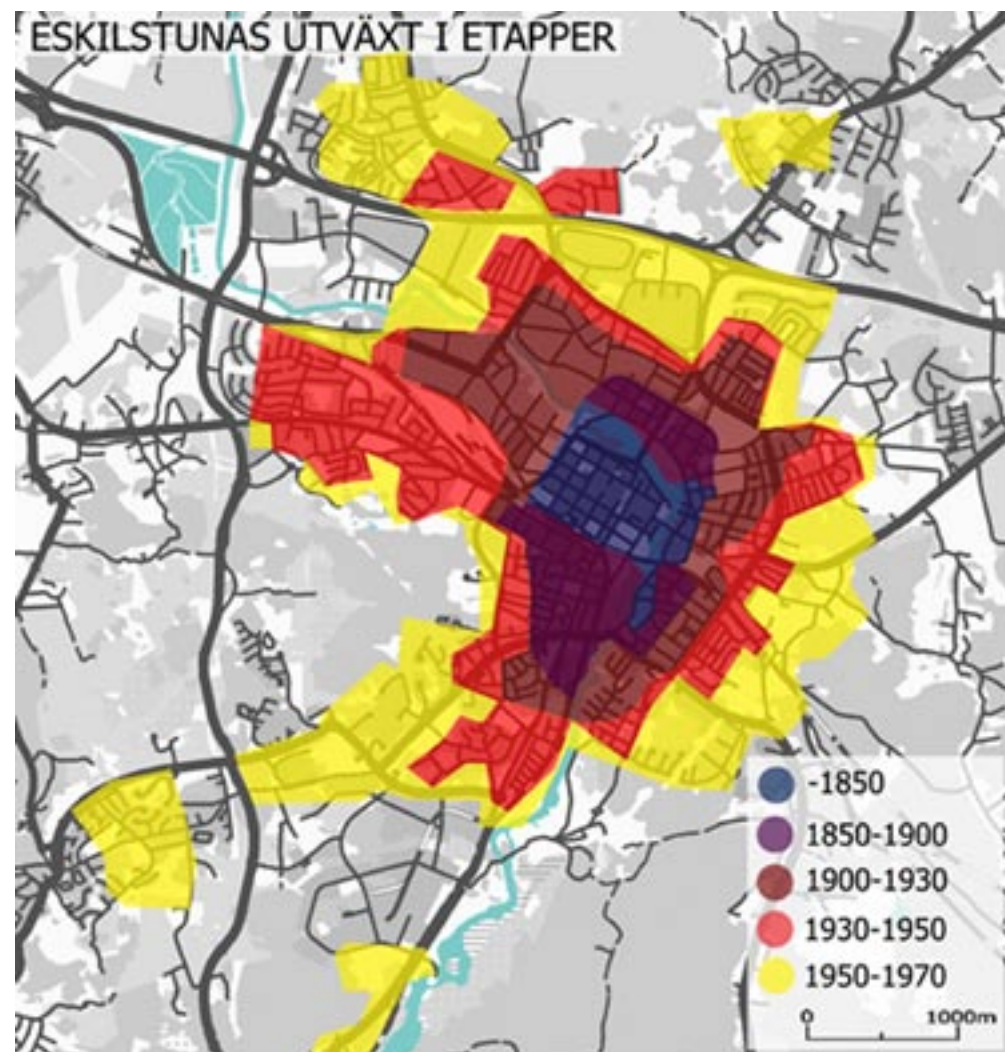

Bilden ovan visar ett exempel på offentlig mötesplats, en gata

Eskilstuna kommuns historia

Eskilstuna kommun ligger centralt i Mälardalsregionen och har drygt 91 500 invånare (Eskilstuna kommun. 2005b). Kommunen har växt fram tillsammans med stål- och verkstadsindustri som länge var den dominerande branschen. Decennier då det byggdes mycket var 1910-talet samt 1950- och 1960-talen då Eskilstuna var en av Sveriges mest expansiva städer. Trenden bröts under 1970-talet då industriverksamheterna gick dåligt men efter 1998 har utvecklingen i Eskilstuna kommun vänt och tillväxten ökar. De nu två dominerande branscherna i kommunen är industri samt hälso- och sjukvård. Enligt översiktsplanen förväntar sig kommunen en fortsatt positiv utveckling (Eskilstuna kommun. 2005c, ss. 6-11).

Eskilstuna kommun har en stor andel invånare med utländsk bakgrund, 29,5 % (Landstinget Sörmland. 2002). Det är önskvärt med information om hur invandringen och invånare med utländsk bakgrund har påverkat de offentliga mötesplatserna i Eskilstuna. Tyvärr har jag inte i dagsläget lyckats finna någon relevant information om detta.

Kartan ovan visar hur Eskilstuna har växt och staden brett ut sig

Problemformulering/frågeställning

Vad blir utfallet och vilka är skillnaderna mellan de olika analysmetoderna när de tillämpas på de utvalda offentliga mötesplatserna i Eskilstuna?

Hur kan de offentliga mötesplatserna förbättras utifrån resultaten av analyserna?

Syfte

Att analysera tre olika offentliga mötesplatser i Eskilstuna kommun med olika analysmetoder för att sedan jämföra resultaten och ge förslag på hur platserna kan förbättras. De valda offentliga mötesplatserna är av olika karaktärer, lägen och från olika tidsepoker. Platserna ska vara olika för att skillnaderna mellan de olika analysmetoderna samt hur väl de går att tillämpa under olika förutsättningar ska kunna undersökas.

Metod

Beskriva

Teorier och metoder för analys av offentliga mötesplatser av Jan Gehl och Gordon Cullen beskrivs.

Inventera

Tre offentliga mötesplatser inventeras genom besök och dokumentation med hjälp av kartor, anteckningar och foton.

Analysera

Analyser kommer att göras av de utvalda offentliga mötesplatserna i Eskilstuna med hjälp av de metoder som jag ovan beskrivit. Resultaten av de olika analyserna kommer sedan att diskuteras och jämföras.

Utforma förbättringsförslag

Utifrån resultaten av analyserna kommer förslag på åtgärder för att förbättra de olika platserna utformas.

ANALYSMETODER

I denna del presenteras de två metoder som jag valt att använda mig av för att analysera de tre offentliga platserna i Eskilstuna. Dessa är Cullens analysmetod som baseras på hur den som utför analysen uppfattar den fysiska miljön runtomkring och Gehls analysmetod som baseras på kontaktmöjligheter samt hur invånarna rör sig i och använder staden.

DEL 2
ANALYSMETODER

Gordon Cullen

Cullen beskriver i *The Concise Townscape* (1971, ss. 9-96) analys av städer och platser genom att behandla det som ses, platsen, innehållet och det funktionella budskapet. Viktigt är känslorna och förnimmelserna som upplevs när man rör sig i staden. De kan beskrivas som ett flöde som hänger ihop med rumsformationerna, skalorna, möbleringen, kontrasterna med mera.

Gordon Cullen föddes 1914 i Bradford, Yorkshire. Han studerade på London School of Arts and Crafts och Regent Street Polytechnic School of Architecture. Cullen arbetade för två olika arkitektfirmor i London, som illustratör och utställningsdesigner i Storbritannien och Västindien innan han blev art editor för *The Architectural Review*. Illustrationerna och artiklarna som han producerade under den här perioden åtdrog sig mycket uppmärksamhet, både för idéerna och för hur de presenterades. Senare praktiserade han som Townscape consultant och arbetade för många olika Brittiska städer och lokala myndigheter. Han arbetade även för Ford Foundation team i Indien där han arbetade fram planer för New Delhi och Calcutta. Cullen laborerade även fram en linjär mönsterstad som skulle vara lagom för 100 000 invånare där ingen skulle ha längre avstånd till centrum än 15 minuter i bil eller med tåg. Han blev hedersmedlem i Royal Institute of British Architects innan han dog 1994, 80 år gammal (Di Biagi. 2002).

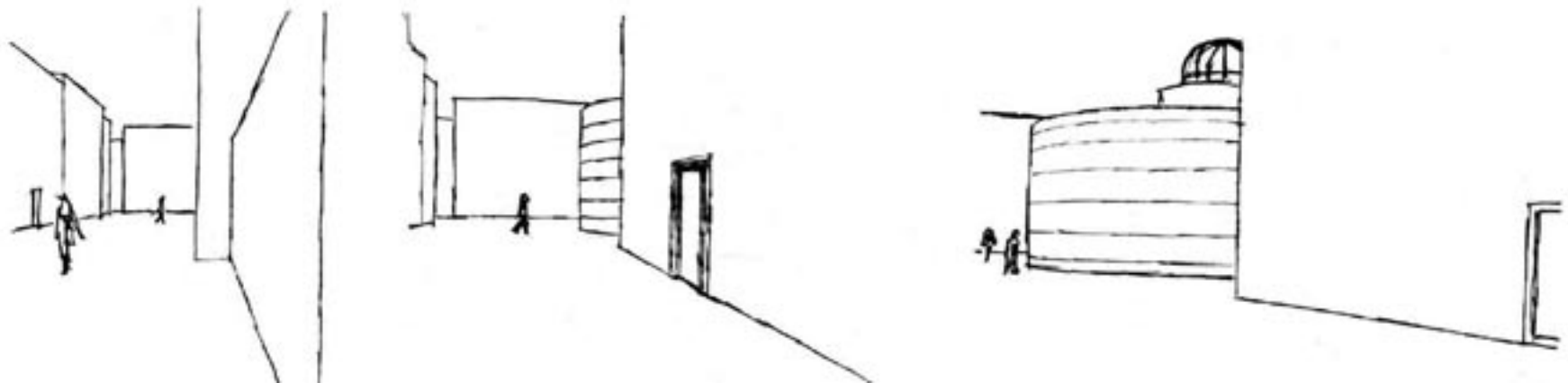
Seendet

Det första man ska förlita sig på är seendet och hur staden visuellt upplevs när man går i den. Seendet analyseras med hjälp av "Serial vision" som är mycket viktigt eftersom vi nästan enbart bedömer den fysiska miljön med hjälp av synen. En plats upplevs inte med en stillbild utan som en film, när vi rör oss genom staden. Den visuella upplevelsen kan delas upp i två olika element, *den existerande vyn* och *den nästkommande vyn*. Den existerade vyn är det man ser runt omkring sig på den plats som man för tillfället befinner sig. Den nästkommande vyn är det som man kommer att se när man rör sig. Den nästkommande vyn kan vara helt dold och dyka upp som en överraskning eller så kan den skymta från början och i takt med att man rör sig så växer den fram. Detta spel mellan stadens huskroppar kan framkalla en känsla av att hela tiden vilja se och upptäcka mer. Vad som inte ser ut att vara en stor upplevelse i plan, på en karta, kan upplevas betydligt mer effektfullt i tre dimensioner.

Olika element framkallar känslor som gör upplevelsen av att röra sig i staden stark eftersom människan reagerar på kontraster. En stark kontrast, juxtaposition, kan göra staden mer visuell på en djupare nivå. Om kontrasterna saknas i staden kommer den att upplevas som likformig och tråkig.

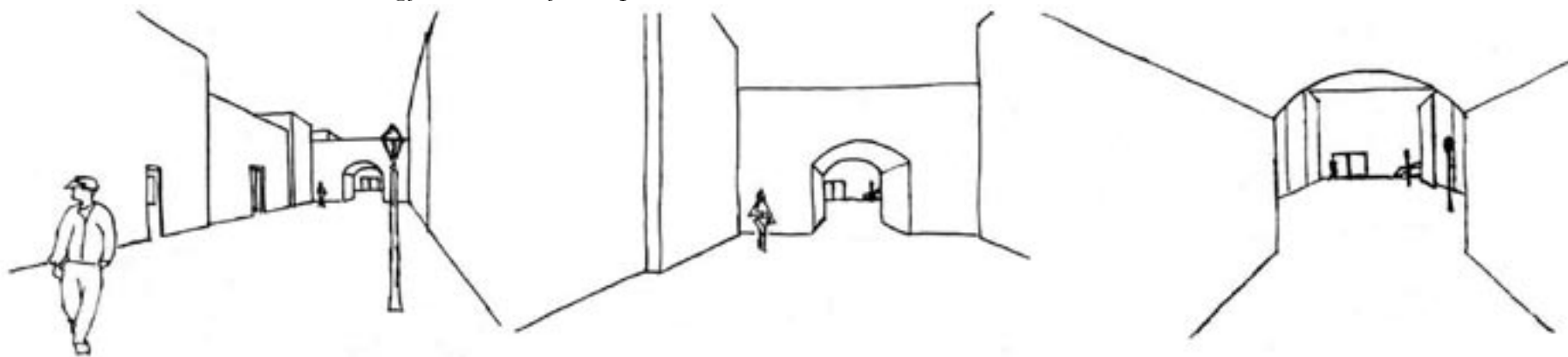
Cullen ger fyra exempel på olika sinnesupplevelser som kan upplevas när man rör sig genom staden:

- × det utvecklande dramat mellan geometriska former, som mer och mer utvecklar sig desto mer man rör sig,
- × när ett stort hinder finns ivägen kan det upplevas som att man rör sig från en plats till en helt annan,
- × hur upplevelsen av platsen skiftar på grund av uppstickande byggnader. När man rör sig i förhållande till höga och uppstickande byggnader ändras hela tiden grupperingen mellan dem och skapar intressanta vyer samt
- × vilken skillnad nivåskillnader kan åstadkomma på en plats där det annars inte skulle vara någon variation. Nivåskillnader kan göra vyn mer intressant då den kan dölja vad som kommer i den nästkommande vyn, något som skapar nyfikenhet och ger nya intryck.

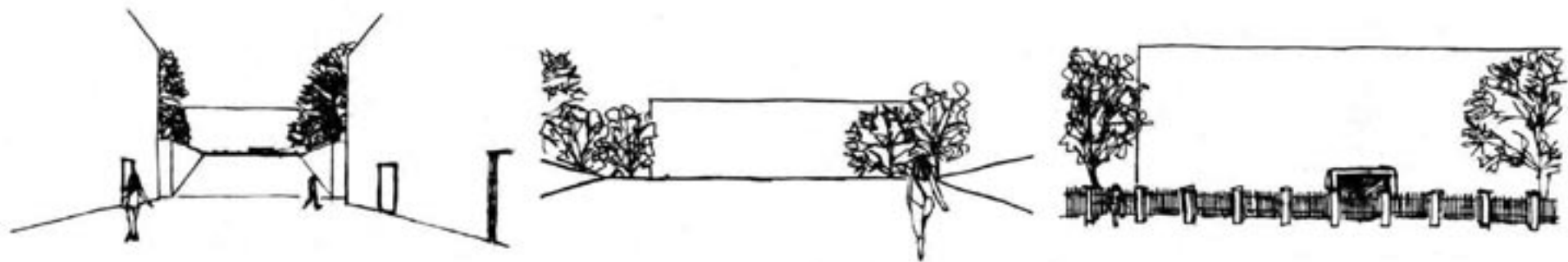
Illustrationen ovan visar hur olika geometriska former kan skapa spännigar och intresse när man rör sig i staden

Illustrationen nedan visar hur det kan vara att röra sig förbi ett hinder från en plats till en annan

Illustrationen ovan visar hur en plats kan påverkas av upstickande byggnader

Illustrationen nedan visar hur en nivåskillnad kan dölja det som kommer längre fram

Platsen

Vid analyseringen av platsen ska man känna efter hur medvetandet placerar kroppen i rummet, hur kroppen relaterar sig själv till miljön och känslan av position, exempelvis: jag är i rummet, jag är i kanten av rummet. Detta sker automatiskt hela tiden, oftast utan att vi reflekterar över det. I stadsmiljö kommer den starkaste känslan av position, av identiteten av omgivningen, från en plats med starkt definierade omgivande väggar. Eftersom man hela tiden placerar sig i förhållande till omgivningen så måste man hela tiden antingen träda in i, vara i eller gå ut ur något. Känslan ger oss också automatiskt ett *här* och ett *där*. Relationen mellan *här* och *där* skapar de bästa effekterna i stadsmässigheten. När platsen analyseras ska man känna efter hur det känns att vara på platsen och hur medvetande placerar sig i förhållande till omgivningen. Medvetandets placering av kroppen i rummet kan kategoriseras i tre grupper:

- × relationen mellan det kända *här* och det kända *där*,
- × relationen mellan det kända *här* och den okända fortsättningen samt
- × länkning, anslutningar och hinder.

Bilden visar ett känt här och den okända fortsättningen

Bilden visar ett känt här och ett känt där

Bilden är ett exempel på hur markbelägningen kan länka vidare

Staketet på bilden är ett exempel på ett hinder i staden

Innehållet

Analysen av innehållet infattar allt som finns på platsen som exempelvis färger, ytor, skala, stil, karaktärer, personlighet och unikheter. Utvecklingen genom åren har lämnat spår i det vi ser idag, som till exempel olika skalor, stilar och material. Olikheterna gör staden intressant och spännande till skillnad från om allt skulle vara likformigt. Cullen värdesätter saker i förhållande till varandra, värdet i sig, värdet av att se på saker i detalj och att hitta gömda kvaliteter. Viktigt är även hur detaljer påverkar varandra och hur dessa förhållanden skapar effektfulla situationer.

Bilden ovan är ett exempel på kontraster och hur saker i förhållande till varandra kan skapa effektfulla situationer

Bilden nedan är ett exempel på detaljering. Varje kolonnpar på bilden har en egen utformning och mönster

Det funktionella budskapet

Det funktionella budskapet är det inneboende värdet i olika saker och finns i allt runt omkring oss, som till exempel strukturer, broar, räcken och markbeläggningen. Funktioner och budskap på platsen ska tydligt kunna utläsas i utformningen, så tydligt att skyltar inte behövs. När man kommer till platsen ska det vara naturligt hur man ska röra sig och man ska känna vad det är för en plats. Ett exempel är ett räcke som bara är ett tunt rep, repet i sig är inte tillräckligt för att stoppa någon men det ger en visuell varning att här är ett hinder.

Bilden nedan är ett exempel på funktionellt budskap. Kjedjan och pollarna är i sig inget hinder för att komma fram till kanten men de varnar för att här händer det något och det kan vara farligt att kliva över.

Jan Gehl

Gehl (1996, ss. 11-164) bedömer vad som är en god stad att gå och uppehålla sig i utifrån fotgängarens perspektiv. För att ta reda på vad som är ett attraktivt stadsrum ska användningen av det offentliga rummet och aktiviteterna där undersökas. Analysen baseras även på en rad andra faktorer som beskrivs nedan. Städerna i Skandinavien har två olika säsonger, en mörk och kall vinter samt en ljus, grön och varm sommar. Under vintern sker naturligt inte lika många aktiviteter som under sommaren då det är ett behagligare klimat att vistas utomhus. Vinterns problem får inte glömmas bort men inte heller genom uppförande av gallerior och skyddat stadsliv inomhus ta bort alternativet till ett stadsliv utomhus och efter stängningstid. Denna typ av skyddad lösning kan förstöra för stadens uteliv under den varma säsongen (Gehl Architects ApS. 2004, ss. 5-10).

Jan Gehl föddes 1936 i Danmark. Han tog examen från Konstakademiets Arkitektskole i Köpenhamn och praktiserade sedan arkitektur till dess att han fick ett forskningsanslag för studier av formen och användningen av offentliga platser. Han har sen dess även varit professor och gästföreläsare i en mängd länder runt om i världen. Han är grundare av Gehl Architects som arbetar med urban design och stadsanalyser. I *Life Between Buildings* förespråkar Gehl en metod för att förbättra urbana platser. I *Public Spaces, Public Life* beskriver han hur stegvisa förbättringar under 40 års tid har förändrat Köpenhamn från en fordonsdominerad stad till en stad för fotgängare. Ströget i Köpenhamn är den längsta gågatan i världen och till största delen ett resultat av Gehls arbete som han har fokuserat på att förbättra kvalitén för fotgängarnas stadsliv. Han har fått utmärkelser som ”Sir Patrick Abercrombie Prize for exemplary contributions to Town Planning” och blivit utnämnd hedersdoktor vid Heriot-Watt University i Edinburgh (Wikipedia. 2005).

Aktiviteter i staden

Gehl beskriver i *Life Between Buildings, Using Public Space* den fysiska omgivningen som en påverkande faktor för aktiviteterna mellan husen. Olika aktiviteter ställer olika krav på den fysiska omgivningen och det är aktiviteterna som gör de offentliga platserna meningsfulla samt attraktiva. Gehl kategoriserar aktiviteterna i tre fack: nödvändiga, valbara och sociala aktiviteter.

Alla förflyttningar och händelser i staden bidrar till spektrumet av olika aktiviteter i staden. Genom att se vilka sorters aktiviteter som försiggår går det att avgöra om den offentliga platsen är bra eller dålig. På en offentlig plats av låg kvalitet sker endast de nödvändiga aktiviteterna medan det på en offentlig plats av hög kvalitet även sker sociala och valbara aktiviteter eftersom människor trivs (Gehl Architects ApS. 2005, ss.11-12).

Nödvändiga aktiviteter

Exempel på nödvändiga aktiviteter är att passera förbi, handla, vänta på bussen eller att gå till skolan. Nödvändiga aktiviteter äger alltid rum, oavsett väder eller årstid. Här har man inget val, aktiviteten måste utföras på den bestämda platsen, det har inget att göra med utseendet av platsen att göra. Där platsen är av låg

kvalitet äger endast de nödvändiga aktiviteterna rum, människor skyndar förbi och vill inte uppehålla sig där. När platsen har en god utformning äger fortfarande de nödvändiga aktiviteterna rum med samma frekvens, men de tenderar att ta lite längre tid.

Exempel på en nödvändig aktivitet

Valbara aktiviteter

Valbara aktiviteter deltar man i på egen vilja om tid och plats gör det möjligt. Exempel är att gå på promenad för att få frisk luft, stå eller sitta på platsen. Dessa aktiviteter äger endast rum när plats och väder inbjuder till dem om omgivningen och platsen är av hög kvalitet. Denna sorts aktiviteter är mycket beroende av den fysiska miljöns utformning.

Exempel på en valbar aktivitet

Sociala aktiviteter

Sociala aktiviteter är beroende av människors närvaro i det offentliga rummet. Exempel är barn som leker, konversationer eller att iaktta andra människor. Denna sorts aktivitet kan även benämnas som ”resultataktivitet” eftersom de är en följd av att människor rör sig i staden och att andra aktiviteter förekommer på platsen. Detta innebär att de sociala aktiviteterna är indirekt grundade av de nödvändiga och valbara aktiviteterna och ges förutsättningar av ett attraktivt offentligt stadsrum.

De sociala aktiviteterna är beroende av platsen som ger förutsättningen för sociala aktiviteter. På bostadsgator och i kontorsområden finns vanligtvis inte lika många möjligheter att umgås som på offentliga platser. De offentliga mötesplatserna ger en möjlighet att träffa och se människor utan att aktivt umgås. I stadskärnor brukar de sociala aktiviteterna vara mer ytliga eftersom det är mycket människor som rör sig, det blir mest att iaktta och lyssna på andra, men även detta kan vara mycket attraktivt då detta fyller en del av kontaktbehovet. Gehl kallar detta lågintensitetsumgänge. Denna form av umgänge utgör en gråzon i kontaktumgänget genom att fylla mellanrummet mellan att vara helt ensam och att intensivt umgås och konversera. Det är en väldigt liten del av de sociala aktiviteterna som består av aktiv kontakt mellan människor. Lägsta intensiteten av sociala aktiviteter är att se och höra, mitt emellan kommer korta möten och den högsta intensiteten är att umgås med en nära vän.

Personerna på bilden umgås i olika former av sociala aktiviteter

Rumsform

Formen på ett stadsrum är av stor betydelse om platsen ska kunna användas maximalt. Fyra olika motpoler indikerar om rummet är tillgängligt eller inte. Rumsformen ses som en förutsättning för att platsen ska kunna vara attraktiv. Bland de olika motpolerna är det ingen som är antingen positiv eller negativ utan det kan variera från plats till plats.

Samla eller sprida ut

Om platsen samlar ihop människorna istället för att sprida ut så blir möjligheterna till interaktion mycket större och fler aktiviteter kommer att äga rum. Bra exempel på samlad i en liten skala är ett gammalt torg i en medeltida stad där byggnaderna ligger tätt kring torget med ingångarna mot torget. Avstånden är korta. En plats är utspridd om byggnaderna ligger på långa avstånd från varandra eller om entréerna är lagda åt olika håll. Även funktionerna kan vara samlande eller utspridda.

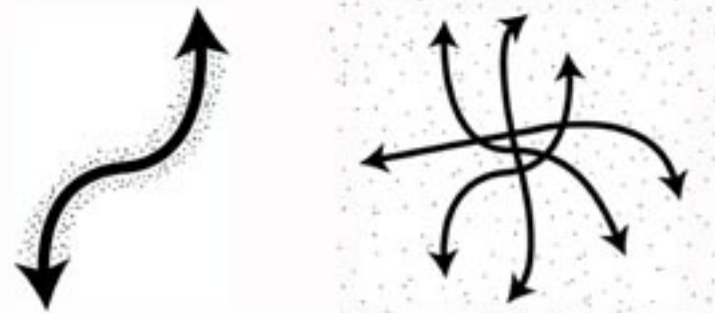
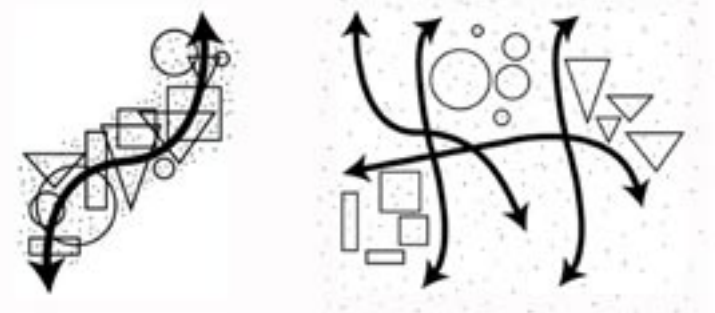

Illustration av en samlad respektive utspridd rumsform

Integrera eller segregera

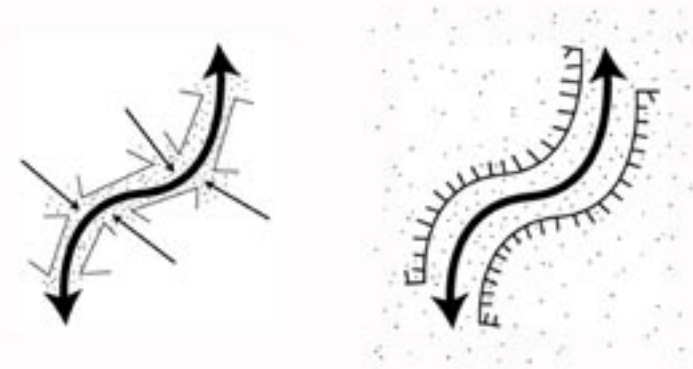
Integration betyder att olika sorters aktiviteter och kategorier av människor kan fungera sida vid sida. Med segregation menas att funktioner och grupper är åtskilda från varandra. Bra exempel att sträva mot är ”vardagsrummet”. I ett vardagsrum kan familjens olika medlemmar var för sig ägna sig åt sina aktiviteter eller så kan familjen tillsammans umgås.

Illustrationen nedan visar en integrerad respektive segregerad rumsform

Inbjuda eller sluta ute

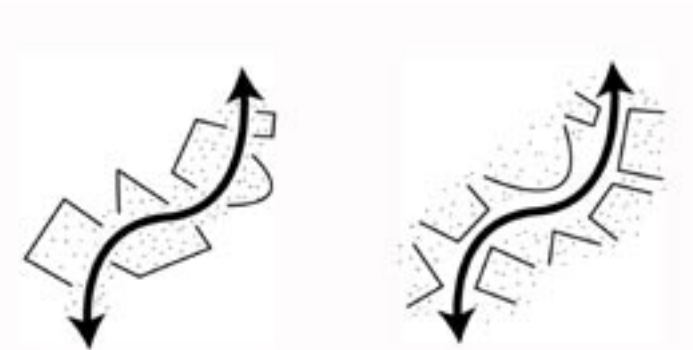
Stadsrum kan vara inbjudande, tillgängliga och locka till sig användare eller så kan de vara svåra att komma åt och sluta människorna ute både psykologiskt och/eller fysiskt. Lokaler som har insyn har mycket mer gäster än lokaler utan insyn. Samma gäller för offentliga platser, de som är synliga sänder ut en inbjudan till besökare att komma dit.

Illustrationen visar en inbjudande respektive uteslutande rumsform

Öppna upp eller stänga inne

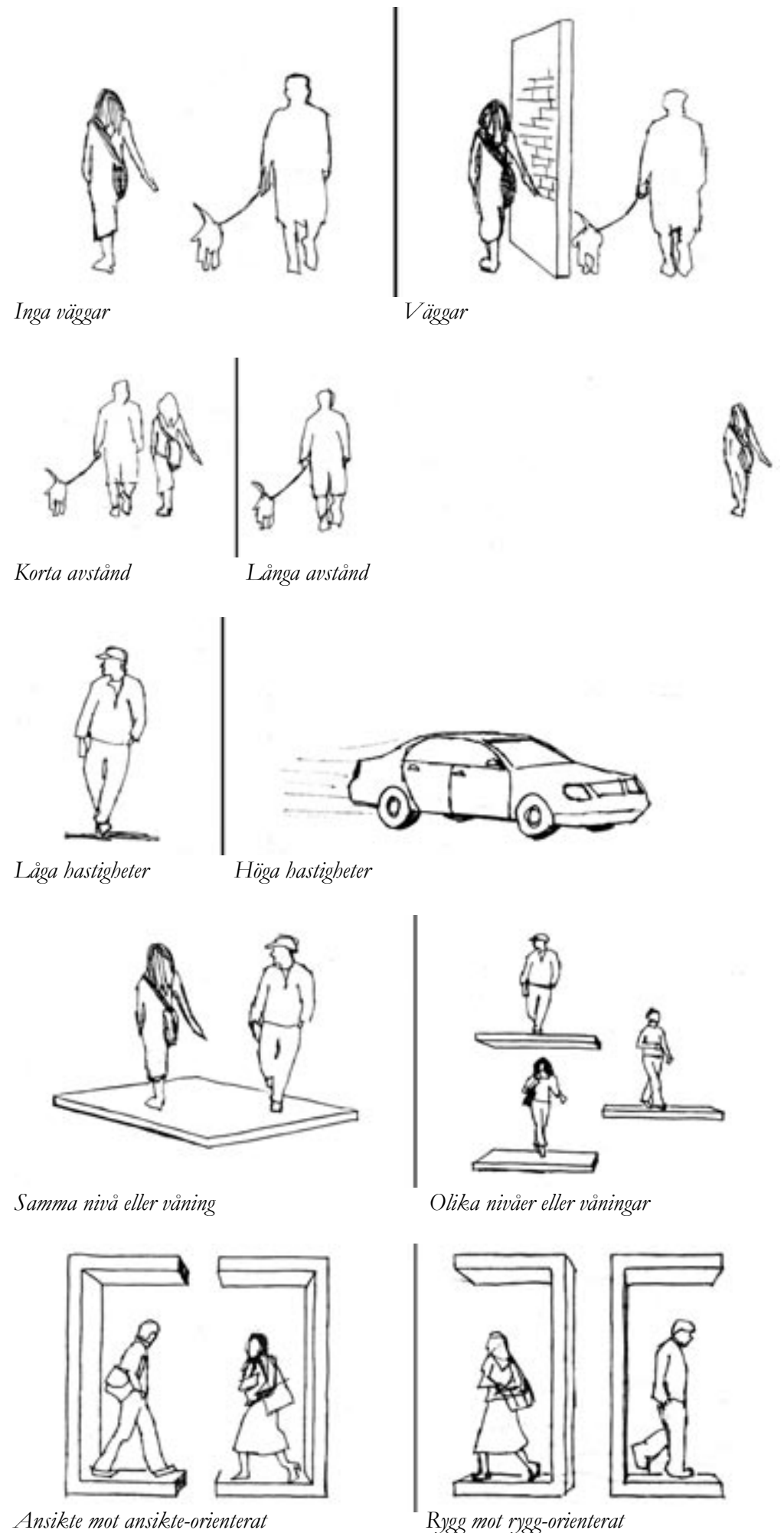
Kontakt mellan en plats och omgivande platser, bostäder eller affärer är att öppna upp platsen. Öppenhet berikar och ger möjligheter till fler aktiviteter och upplevelser. För att det ska upplevas som öppenhet krävs att det är öppet i båda riktningarna och att avstånden är korta. Med båda riktningarna menas att det till exempel är möjligt att både se in i och ut från ett café.

Illustrationen visar en rumsform som öppnar upp och en som stänger inne

Möjligheter och hinder för kontakt

Fysiska möjligheter och hinder kan vara kontaktskapande eller kontakthämmande i det offentliga rummet. Möjligheterna presenteras till höger tillsammans med motsatserna som hindrar kontakt.

Skydd, komfort och njutning

Offentliga platser bör uppfylla olika faktorer för att vara av hög kvalitet. Dessa är kategoriserade i tre grupper: skydd, komfort och njutning (Gehl Architects ApS. 2005, ss. 11-12).

Skydd

Skydd mot trafik och olyckor

- × Det ska finnas en känsla av säkerhet i förhållande till trafiken och alla ska kunna röra sig tryggt, både till platsen och på platsen samt att
- × platsen ska förebygga och skydda mot olyckor.

Skydd mot våld och kriminalitet (trygghetskänsla)

- × Mänsklig närvaro och social översikt stärker trygghetskänslan,
- × belysning ger möjlighet att se och observera vad som ske runtomkring samt
- × överlappande funktioner i tid och rum ger liv och rörelse åt platsen vilket stärker trygghetskänslan.

Skydd mot obehagliga upplevelser

För att kunna vistas komfortabelt på platsen behövs skydd mot:

- × vind och drag,
- × nederbörd,
- × kyla och värme,
- × sol och bländning samt
- × buller.

Komfort

Möjlighet att gå

För att kunna röra sig bekvämt i ett rum krävs att:

- × tillräckligt med utrymme för att kunna gå bekvämt,
- × varierade fasader att gå längs för att få stimulerande synintryck,
- × inga hinder finns i vägen. Om målet är synligt vill de flesta gå direkt mot det och endast stora barriärer som gör det mycket svårt att passera och följa sin siktlinje hindrar gångtrafikanterna. Om hindren är små, till exempel en gräsmatta eller en rabatt så väljer gångtrafikanterna att ta vägen genom hindret, det vill säga över gräsmattan eller genom rabatten,
- × platsen ska vara handikappanpassad för att alla ska kunna ha tillgång till offentliga rum samt att

- × ytmaterialen ska vara bekväma att gå på och framkomliga även för rullatorer, rullstolar och barnvagnar som kräver jämnt underlag. Det ska vara möjligt för synskadade att enkelt orientera sig och ta sig fram utan att stöta på hinder.

Möjlighet att stå och uppehålla sig

De som står i ett offentligt rum hamnade ofta där oplanerat eftersom något oväntat fick dem att stanna upp. Exempel kan vara att de träffade någon att prata med eller att det blev röd gubbe och de måste vänta vid övergångsstället.

- × Det ska finnas attraktiva och definierade kanter att stå vid. Den så kallade kanteffekten innebär att människor väljer att stå och uppehålla sig längs kanten på öppna områden om möjligheten finns och
- × för bekvämligheten bör finnas saker att stå vid eller stöd att luta sig mot som till exempel hörn, portar, kolonner, träd och lyktstolpar.

Möjlighet att sitta

För att få invånare att uppehålla sig en längre tid krävs sittmöjligheter. Att förbättra eller skapa goda sittmöjligheter är nästan alltid ett bra sätt att förbättra utomhusmiljön. Platsen att sitta på väljs ut mycket mer noga än platsen att stå på och om sittplatsen är värd att använda, kommer den att bli använd. De använda sittplatserna är de varifrån gångstråk och trafikstråk kan ses, de minst använda är de mot planteringar.

- × Det ska finnas bänkar som är komfortabla för dem som behöver vila sig. Unga människor ställer inte så höga krav på komforten, läget är viktigare. De kan sitta på marken om det inte finns annat, men för andra åldersgrupper kan utformningen vara avgörande,
- × sittplatserna bör vara attraktiva platser med solljus, utsikt och folkliv att titta på samt skydd för ryggen för att man ska känna sig säker. Även när det gäller sittplatser gäller kanteffekten. Bänken ska erbjuda säkerhet, intimitet samt ett gott mikroklimat med hänseende på vind, sol och skugga. Man bör tänka att varje bänk ska ha en individuell kvalitet och placera den i ett litet rum i rummet, en nisch eller ett hörn till exempel och
- × en bra offentlig plats bör erbjuda många olika sorters sittplatser, även sekundära sittplatser som kan vara till exempel trappsteg, räcken, kanter och gräsmattor.

Möjlighet att se

- × För att man ska kunna se får inte avståndet vara för långt. För bra allmän sikt bör inte avståndet vara mer än 70 till 120 meter, och för att man ska kunna se ansiktsuttryck kan avståndet vara maximalt 20 till 25 meter,
- × utsikten ska vara fri och intressant samt att
- × kvällsbelysning ska vara bra, det behöver inte nödvändigtvis vara en hög ljusstyrka utan det är ljuskvaliteten som ska vara hög.

Möjlighet att höra och prata

- × En låg ljudnivå är viktigt för trivseln. Om ljudnivån överstiger 60 decibel är det nästan omöjligt att höra konversationer och ska man kunna höra de mesta av de omgivande ljuden får ljudnivån inte överstiga 45-50 decibel. De omgivande ljuden kan exempelvis vara fotsteg eller musik samt
- × med bänkplacering i ”soundscape” menas sittplatser placerade så att de medger konversation. Att kunna prata med andra i det offentliga rummet ökar attraktiviteten mycket och möjligheten bör finnas.

Möjlighet till aktivitet

- × En offentlig plats ska inbjuda till fysiska aktiviteter, lek och underhållning, dag som natt och sommar som vinter.

Njutning

Skala

- × Byggnaders och platsers dimension ska vara i relation till människans sinnen, rörelser, storlek och beteende.

Möjlighet att njuta av positiva klimataspekter

På en attraktiv offentlig mötesplats ska man kunna välja mellan:

- × sol och skugga,
- × värme och svalka samt
- × lä och fläkt.

Estetisk kvalitet och positiva sinnesupplevelser

Kvaliteter på en plats vinnns eller förloras med detaljerna i den lilla skalan. För att detaljerna ska vara bra är det viktigt att kolla på:

- × bra design och bra detaljering,
- × bra material samt
- × träd, övrig vegetation och vatten.

Fröslunda centrum

Fröslunda centrum ligger cirka tre kilometer söder om Eskilstuna centrum. Området planerades och byggdes mellan 1947 och 1957 (Höjer & Ljungqvist. 1958, ss. 89-91). Fröslunda byggdes som en satellitstad för att minska bostadsbristen och enligt allmännyttans tankegång skulle den nya stadsdelen ha ett gemensamhetsforum. Centrumet, beläget kring en torgyta, hade många olika verksamheter så som affärer, restaurang, apotek, bank, biograf och caféer. Omsättningen var bra ända till 1970-talet då området avfolkades och många verksamheter var tvungna att slå igen. Idag finns där verksamheter som livsmedelsaffär, bank, second handaffär, apotek, florist, frisör och videobutik. Parkeringen som finns på södra delen av torget har under åren brett ut sig och täcker idag en större yta än vad som från början var planerat. Torgytan, med en nivåskillnad och fontän, är omgiven av byggnader (Karlén. 1947, ss. 267-268).

De viktigaste bostadsgatorna och gångstråken är radiellt hopförda mot centrumbildningen. Centrumet består av en trevåningsbyggnad, en vinkelbyggd tvåvåningslänga med ett punkthus på tretton våningar, en butikshall i en våning, samt fyra trevåningspunkthus. Dessa byggnader tillsammans med skolan, som ligger i anslutning till centrumet, omringar en större platsbildning. Förutom torgytan består platsbildningen av en parkanläggning samt stora och lilla skolgården. De flesta entréerna är riktade ut mot torgytan. De viktigaste materialen är rött tegel som är slammat mot torget, betong, slät och korrugerad eternit, cementmosaik samt teak (Höjer & Ljungqvist. 1958, ss. 89-91).

Skulpturen på torget av Göran Strååths heter ”faun und nymf”. Den kom dit i samband med att Eskilstuna stad firade 300-årsjubileum 1959. Första större ombyggnaden genomfördes 1974 då det bland annat skedde utbyggnad av apoteket och livsmedelsaffären (Alm et al. 2002, ss. 29-36, 47-48).

Bilden nedan visar torgytan i Fröslunda centrum, vy från väster

Kartan ovan visar var Fröslunda centrum ligger i Eskilstuna

Kartan visar Fröslunda centrum. 1. Den upphöjda delen av torget. 2. Den öppna torgytan. 3. Den utökade parkeringen. 4. Livsmedelsaffären. 5. Den ursprungliga parkeringen. 6. Punkthuset med 13 våningar

Kartan nedan visar Fröslunda centrum med omgivning

Illustration av Fröslunda centrum och skola från 1950-talet, vy från söder

Smörtorget

Smörtorget var från början en hamnplats, kallad nyhamnen eller övre hamnen. När Eskilstunaån slutade användas för båttransporter blev platsen omgjord till Hamnparken och senare Smörtorget och Smörparken. Mötesplatsen ligger centralt i det område som tidigare kallades Nystaden, mellan Fristaden och den Gamla Staden. Smörtorget är idag en del av strandpromenaden och består av en planterad yta, en parkyta och en hårdgjord torgyta för handel. Området hålls samman av de båda parkerna som båda anlades av Eskilstuna trädplanteringssällskap kring sekelskiftet 1900. Det som idag återstår av den gamla Hamnparken är lindarna mitt i Kyrkogatan, pelarek, lind, lönn, bok och korkträd. Hästkastanjer som finns utmed kajkanten och oxlarna är planterade senare.

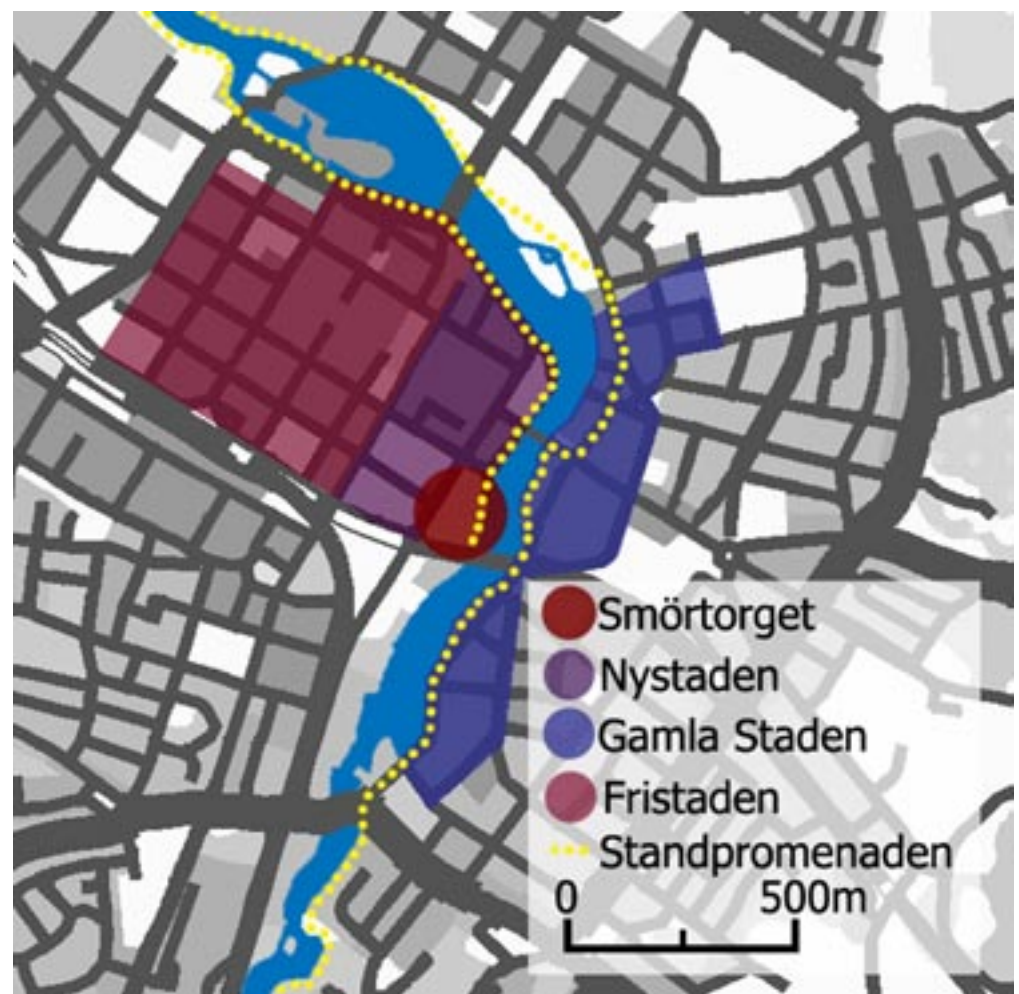
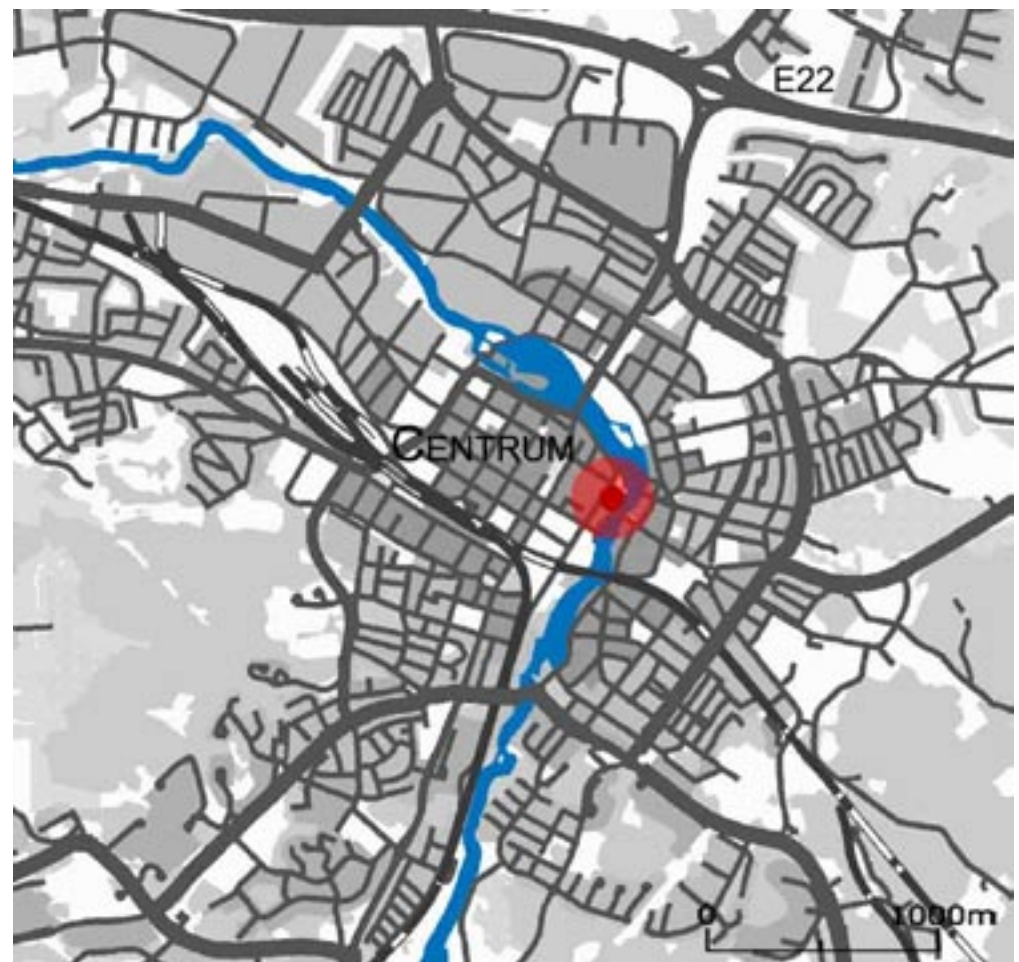
Den södra delen av Övre hamn har av tradition benämnts som Smörtorget. Platsen har historiskt fungerat som marknadsplats, med strategiskt läge nära hamnen och Rådhusbron. Även idag förekommer torghandel lördagar och ibland onsdagar på den stensatta ytan. På torgytan finns fontänen Kvinna med ymnighetshorn och en offentlig toalett.

Byggnaderna på platsen är två hamnmagasin från andra delen av 1800-talet som idag används som Kyrkans hus, kontor och härbärge (Eskilstuna kommun. 1999, ss. 17-35). Magasinet i tegel kallas för Celsingska magasinet eftersom det uppfördes av brukspatron Lars Gustaf von Celsing. Under 1982-83 blev magasinet ombyggt till kontor och föreningslokaler för kyrkans behov. Det andra hamnmagasinet är troligen uppfört lite senare och även det ombyggt till kontor men används även som härbärge. Byggnaderna har stort kulturhistoriskt värde och området är en del av den ”gestaltningmässigt avancerade rutnätsplan från 1658” som är av riksintresse för kulturminnesvården.

Platsen är mycket utsatt för buller eftersom den angränsar till en huvudled i staden som leder från centrum mot Nyköping. Ljudnivån bör inte överstiga 55 dB(A) enligt kommunen som följer Naturvårdsverkets riktvärden för god utomhusmiljö. Bullret vid Smörparken överstiger detta eftersom ljudnivån ligger mellan 65 och 70 dB(A) (Samhällsbyggnadsförvaltningen. 1999, ss. 2-9).

Kartan överst till höger visar var Smörtorget ligger i Eskilstuna

Kartan nederst till höger visar att Smörtorget ligger centralt i Eskilstuna, mellan Fristaden och den gamla staden, i den del som tidigare kallades för Nystaden. Kartan visar även Smörtorget's sammankoppling med strandpromenaden.

Kartan ovan visar Smörorget med omgivning

- Kartan till höger visar Smörorget. 1. Trogrytan. 2. Den planterade ytan. 3. Celsingska magasinet. 4. Rådhusbron. 5. Kajståket.*

Smörorgetets hårdgjorda yta, vy från nordost

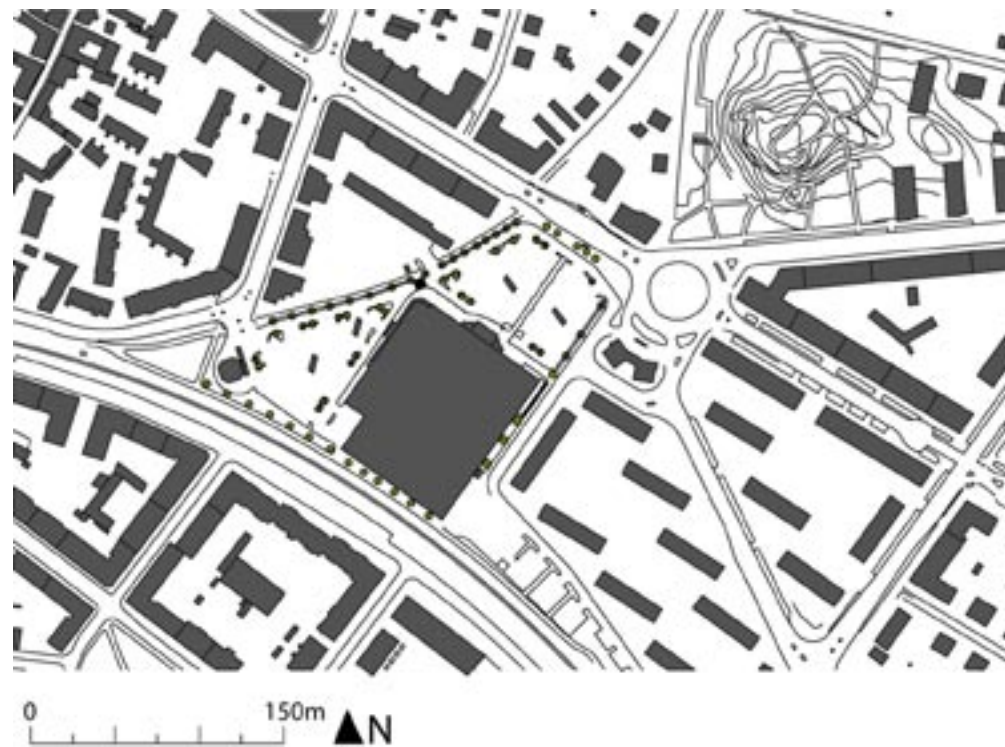
Ett av hammagasinen och den planterade ytan, vy från sydost

Sveaplan

Kvarteret Speditören vid Sveaplan var järnvägsområde fram till början på 1980-talet. En planändring 1976 möjliggjorde en ändring av områdets markanvändning till handelsändamål, men spårområdet behölls för järnvägsändamål. Meningen med handelsetableringen var att ”Konsumenterna skall erbjudas en ändamålsenlig, trafiksäker och omväxlande miljö, tillgänglig för bilburna och icke bilburna kunder.” (Stadsplaneavdelningen. 1976). Enligt detaljplan från 2002 ändrades järnvägsspårens område till gång- och cykelväg (Plankontoret. 2002).

Platsen ligger cirka en kilometer från centrum längs trafikleden mot Nyköping. Sveaplan centrum är en inomhusanläggning för handel med verksamheter som livsmedelsaffär, apotek, florist, konditori, restaurang och möbelvaruhus. Runt entréerna finns platsättningar mellan centrumet och de stora parkeringsytorna. Det finns gång- och cykelvägar angränsande till området men inga som leder över parkeringarna till entréerna. Sveaplan centrum är omgivet av bostadsområden, både villor och flerfamiljshus, och av järnvägen till Stockholm som en barriär i söder. På parkeringen till mötesplatsen finns en bensinstation och ytterligare en finns angränsande.

Kartan nedan visar Sveaplan med omgivning

Kartan ovan visar var Sveaplan ligger i Eskilstuna

Kartan visar Sveaplans centrum. 1. Handelsetableringen. 2. Område med platsättning och ytor för oskyddade trafikanter. 3. Parkering. 4. Bensinmack

Sveaplan sett från Nyköpingsvägen

Huvudentrén med platsättningen utanför

